

Maria Puciata

Prace konserwatorskie w drewnianym kościele parafialnym w Boguszycach koło Rawy Mazowieckiej : II część

Ochrona Zabytków 16/1 (60), 28-45

1963

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRACE KONSERWATORSKIE W DREWNIANYM KOŚCIELE PARAFIALNYM W BOGUSZYCACH KOŁO RAWY MAZOWIECKIEJ (II CZĘŚĆ)

Po ostatecznym zakończeniu prac konserwatorskich przy malowidłach ściennych w Boguszytach¹ Pracownia Malarstwa i Zdobnictwa Pracowni Konserwacji Zabytków przystąpiły do zabiegów konserwatorskich przy zachowanych fragmentach oryginalnego XVI-wiecznego wystroju ołtarzowego kościoła. Ołtarze te, wielokrotnie rozmontowywane, przenoszone i odnawiane w czasie prac restauracyjnych w XVIII i XIX wieku, pokryte grubymi warstwami prze-malowań i brudnych werniksów, dochowały się do naszych czasów w stanie niekompletnym i w luźnych fragmentach rozmieszczone były we wnętrzu kościoła. Interesujący ten zespół malowideł i rzeźb pochodzących, podobnie jak cały kościół i malowidła ścienne, z fundacji Wojciecha Boguskiego omawiany już był w paru publikacjach i posiada dość okazałą dokumentację fotograficzną, ilustrującą stan obiektów przed konserwacją². Tym razem pokazany zostanie w wyborze ilustracji obrazujących poszczególne fazy prac konserwatorskich, zakres i rodzaje zniszczeń oraz ujawniających szczegóły opracowania technicznego, charakterystyczne dla poszczegól-

nych dzieł, a jednocześnie uczyniających ich cechy stylistyczne³.

Parokrotnie już dokonywano prób właściwego zestawienia i powiązania w możliwie kompletne całości poszczególnych fragmentów zachowanych ołtarzy⁴. Próby te jednak nie dały zadowalających rezultatów. Zgromadzenie całego materiału w Pracowni Malarstwa, odczytanie i przeanalizowanie układów ikonograficznych, dokładne zapoznanie się z konstrukcją poszczególnych elementów ołtarzy, stwierdzenie obecności identycznych zapraw i pigmentów na skrzydłach i w skrzyniach oraz na niektórych, odpowiadających sobie, partiach ram i listew umożliwiło dokonanie zestawienia, które, jak się wydaje, odpowiada założeniom pierwotnym.

Zestawiono więc trzy, omalże kompletne, ołtarze szafkowe: 1 — poliptyk Jana Jantasa z rzeźbioną sceną Ukrzyżowania w części środkowej, 2 — tryptyk Mistrza P.S. (?) ze zniszczoną częścią środkową, 3 — tryptyk Mistrza I. S. z płaskorzeźbionym przedstawieniem Rodziny Marii w części środkowej. Ponadto poddano konserwacji rzeźby św. Stanisława biskupa i św. Wojciecha i obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem⁵.

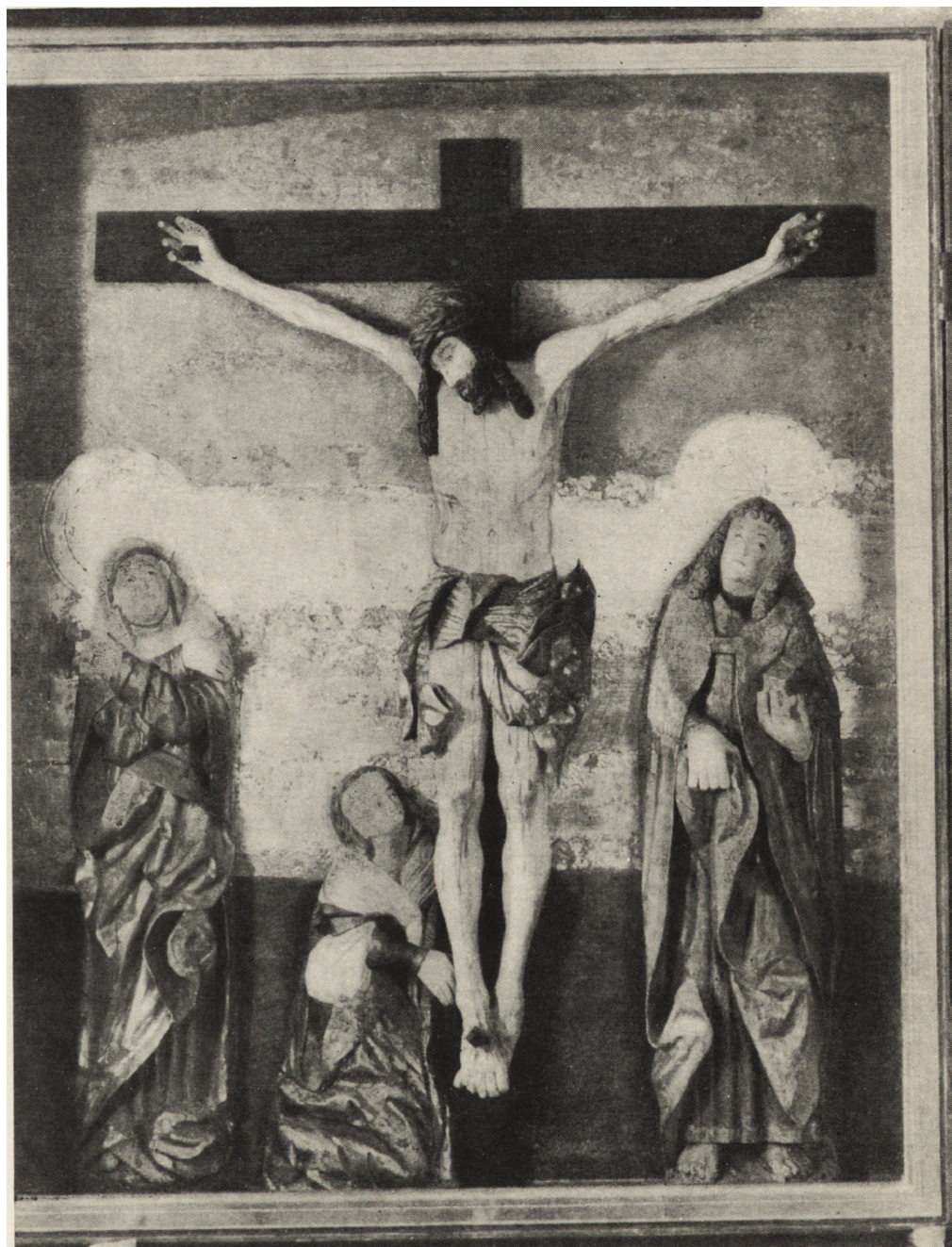
¹ M. Prosnakowa i M. Puciata, *Prace konserwatorskie w drewnianym kościele parafialnym w Boguszytach koło Rawy Mazowieckiej*, „Ochrona Zabytków XIV, nr 3—4, s. 63—70.

² J. w., s. 63, przypis 2, oraz K. Piwocki *O historycznej genezie Polskiej Sztuki Ludowej*, Wrocław 1953 s. 12.

³ Sprawozdanie niniejsze jedynie w skrócie omawia przebieg prac konserwatorskich i ich wyniki, przytaczając te zabiegi, które w jakiś sposób wpłynęły na zmianę wyglądu dzieła. Pominięte zostały zagadnienia ściśle naukowo-techniczne, gdyż przekraczały one zamierzone ramy publikacji.

⁴ Patrz przypis 2.

⁵ Opisy umieszczono w aneksie s. 34.

Ryc. 1. Boguszyce, kościół parafialny, poliptyk Jana Jantasa, część środkowa, stan po konserwacji

Przed rozpoczęciem prac konserwatorskich Główne Laboratorium przeprowadziło szereg badań, które między innymi, ustaliły ilość warstw i rodzaje przemalowań oraz zdecydowały o sposobie ich zdejmowania.

Poliptyk Jana Jantasa. Po remontowaniu i powierzchniowym oczyszczeniu ołtarza, przystąpiono do likwidowania pęcherzy, które położono, przyklejając odstające blaszki zaprawy i farb polioctanem winylu po-

limeryzowanym w emulsji wodnej (złocenia, polichromia rzeźb, partie malowane tłustą temperą), ewentualnie sprasowano na wosk za pomocą spatuli o regulowanej temperaturze (rewersy skrzydeł zewnętrznych — tempera chuda). Przemalowania oraz pozostałe werniksy i brud usuwano metodą chemiczną, stosując zależnie od potrzeby i rodzaju ich działania, mieszaniny rozpuszczalników jak: alkoholu, acetonu i amoniaku, alkoholu z acetonem, chloroform; resztki

Ryc. 2. Boguszyce, kościół parafialny, poliptyk Jana Jantasa, awers skrzydła prawego zewnętrznego, stan w czasie konserwacji, po założeniu kitów

przemalowań doczyszczano mechanicznie. Działanie rozpuszczalników przerywano terpentyną. Z partii złożonych teli i ram przemalówki usuwano mechanicznie. Rewersy skrzydeł zewnętrznych (tempera chuda) oczyszczono z powierzchniowego brudu i kurzu. Całość przeprasowano na wosk celem utrwalenia, pudrującej się w wielu miejscach, farby oraz zlikwidowania pęcherzy. Nadmiar wosku zmyto benzyną. Wykonano prace stolarskie, wzmacniające konstrukcje szaf i całości ołtarza, uzupełniono brakujące zawiasy. Sklejono deski na spoinach oraz deski skrzydeł i pękniętą kwatery — Biczowanie. Wstawiono flek w miejsce ubytku w skrzydle prawym wewnętrznym (Gabriel) oraz zrekonstruowano drobne ubytki w rzeźbach: palce rąk postaci Chrystusa Ukrzyżowanego, palce nóg św. Jana oraz fragment cokołu.

W skrzydłach płaskorzeźbionych uzupełnienia dotyczyły kwatery ze sceną Biczowania, w której zrekonstruowano lewą stopę oprawcy stojącego po prawej stronie Chrystusa, w płaskorzeźbie Ciemiem koronowanie — brakujący fragment głowy oprawcy stojącego za Chrystusem oraz fragmenty szat. Zrekonstruowano ubytki w maswerkach, posługując się fotografiami ze stanu przed zniszczeniem oraz pozostałymi fragmentami ornamentów. Wykonano nową ramę okalającą skrzynię środkową, dostosowując ją wymiarami do ram oryginalnych w skrzydłach. Ubytki polichromii wraz z zaprawą i drewnem wypełniono trocinami z poliocetanem winylu, resztę ubytków kitem kredowym z alkoholem poliwinylowym. Po zawerniksowaniu wykonano punktowanie farbami żywicznymi. W większych partiach ubytków wykonano rekonstrukcje. Na ramach i w tłach złotych uzupełniono brakujące fragmenty i wyzłocono (złoto płatkowe na pulmencie). Całość pokryto cienką warstwą pasty woskowej celem zabezpieczenia przed działaniem wpływów atmosferycznych, odwrocia rzeźb pomalowano minią, zabezpieczając je w ten sposób przed ewentualną inwazją szkodników.

W czasie przygotowywania obiektu do zabiegów konserwatorskich, usuwania rzeźb ze skrzydeł i szafy środkowej, dokonano interesującego odkrycia: na zaplecku skrzydła lewego wewnętrznego, pod kwatery ze sceną Modlitwy w

Ryc. 3. Boguszyce, kościół parafialny, polityk Jana Jantasa, fragment kwatery Pokłon Trzech Króli, stan po konserwacji

Ogrójcu, odsłonięto napis: JANTAS FECIT i jako uzupełnienie, w skrzydle prawym: ANNO 1558 (ryc. 4, 5). W części środkowej, na deskach zaplecka pod rzeźbą Matki Boskiej, napis bieg-

nący od góry ku dolnej krawędzi w trzech wierszach, częściowo zniszczony JOAN.....AN...FECIT/ PICT...ARSCHOVIE.../ ANN....8, co należałoby odczytać: Joannes Jantas fecit pictor

warschoviensis Anno 1558 (ryc. 6). Pod figurą św. Jana napis biegnący od dolnej krawędzi ku górze, też częściowo zniszczony: AN...58/ IA.T.. P.CTOR — Anno 1558 Jantas pictor⁶ (ryc. 7). Na odwrociach rzeźb św. Jana i Matki Boskiej głęboko wycięta data 1558; ta sama data występuje na listwach poprzecznych ram, oddzielających kwatery skrzydeł płaskorzeźbionych. Przy usuwaniu przemaalowań ze skrzyni predelli odsłonięto, po stronie lewej, dość wyraźnie zachowany herb Rawicz — Boguskiego oraz, po stronie prawej, zarys herbu Grabie (?)⁷.

W związku z faktem, że poliptyk zachowany był prawie całkowicie — w zespole ołtarzowym brak było kwatery dolnej skrzydła lewego zewnętrznego oraz ramy — a istniejąca reprodukcja obrazowała w dostatecznie dokładny sposób stan przed zniszczeniem, zdecydowano, biorąc również pod uwagę względy natury estetycznej, wykonać rekonstrukcję konserwatorską kwatery, by obiekt przystosować do pierwotnej funkcji, a jednocześnie zabezpieczyć przed możliwością demontażu lub ewentualnego uzupełniania przez niepowołane ręce⁸.

Skrzydła oraz zwieńczenie tryptyku Mistrza P. S.(?). Pęcherze przyklejano do podłoża stosując zastrzyki z poliocetanu winylu. Przemalowania zdejmowano mieszaniną rozpuszczalników — alkoholem i acetonem; działanie przerywano terpentyną. Ze złoceń przemalowania usunięto mechanicznie oraz, miejscami, terpentyną. Z ram rewersów — za

pomocą kompresów z alkoholu i amoniaku lub z pasty parafinowej. Ubytki głębsze wypełniono trocinami z klejem stolarskim, szpary między ramami a deską założono cienkimi drewnianymi listwami. Ubytki warstwy malarskiej zakitowano kitem kredowym z poliocetanem winylu. Większe ubytki w złoceniach ram i w tle zostały uzupełnione (ornament) oraz pokryte złotem płatkowym lub srebrem; ubytki drobne zapunktowano akwarelą. Całość pokryto rzadkim werniksem. Korektę punktowania wykonano w technice żywicznej.

Usunięcie grubej warstwy zacieków na awersie prawego skrzydła (św. Paweł) umożliwiło prawidłowe, jak się wydaje, odczytanie sygnatury malarza, który podpisał się monogramem P. S., czytanej dotychczas jako I. S.⁹ (ryc. 14).

Po zakończeniu prac konserwatorskich przy poszczególnych fragmentach oryginalnego tryptyku, wykonano skrzynię o wymiarach dostosowanych do zachowanej ramy, prostokątną predellę podmalowaną na kolor neutralny, zamontowano zwieńczenie oraz, w części środkowej, umieszczono obraz św. Mikołaja po uprzednio dokonanych przy nim zabiegach konserwatorskich. Rekonstruując w ten sposób ogólną formę ołtarza kierowano się względami analogicznymi do poprzednio omówionego przypadku.

Tryptyk Mistrza I. S.¹⁰. Na kwaterze Chrystus nauczający w świątyni — data 1558 oraz sygnatura I. S. (ryc. 17). Nieliczne pęcherze przyklejono do podłoża poliocetanem wi-

w Drobinie, grupa Ukrzyżowania z tęczą w Ciekusynie, Oplakiwanie z Bogatego i św. Jan z Winnicy oraz krucyfik z Głogowca. Zagadnienie to wymaga oddzielnego omówienia i udokumentowania materiałem ilustracyjnym (notatka w przygotowaniu do druku).

⁷ Obecność herbu Grabie określiłaby dość dokładnie czas zakończenia prac przy poliptyku na lata siedemdziesiąte, podobnie jak miało to miejsce w wypadku malowideł ściennych (patrz „Ochrona Zabytków” XIV, Warszawa 1962, nr 3—4, s. 69).

⁸ Rekonstrukcje wykonała i sygnowała art. kons. Maria Rawdanowicz.

⁹ Udokumentowaniem propozycji odczytania omawianej sygnatury jako P. S. jest załączona reprodukcja fotografii, obrazująca stan po usunięciu werniksu. Sygnatura malarza widoczna na ołtarzu omówionym w następnej kolejności może być odczytana jako I. S. — na ten temat decydujący głos mogą zabrać specjaliści. Na razie wydaje się słuszne przy ewentualnych badaniach archiwalnych dotyczących Boguszyca i Mazowsza skupić uwagę na wzmiankach o malarzach, których imiona i nazwiska (lub miejsce pochodzenia) zaczynają się od liter zarówno P. S. jak i I. S.

¹⁰ Patrz przypis 9.

⁶ Nazwisko Jana Jantasa (Jentasa, Gentasa), znane jest już od czasów publikacji Wierzbowskiego (T. Wierzbowski, *Przywileje Starej Warszawy*, akt 63, s. 63) i Rastawieckiego (Z. Rastawiecki, *Słownik malarzów polskich*, Warszawa 1857, t. III, s. 246). W aktach skarbowych starej Warszawy cytowanych przez obu autorów, zachowały się wzmianki dotyczące działalności publicznej Jantasa, jego stosunków rodzinnych, kontaktów z patrycjatem miejskim itp. Pierwsza wzmianka pochodzi z roku 1537 a ostatnia z 1564, na podstawie której można wnioskować, że w roku tym malarz Jan Jantas, mieszczanin warszawski, nie żyje. Niestety akta milczą na temat działalności artystycznej Jantasa. Być może, dalsze badania archiwalne oświetlą te sprawy. Na podstawie dotychczasowego, dość pobieżnego jeszcze przeglądu materiału zabytkowego na terenie Mazowsza ujawniono dość pokazną liczbę dzieł rzeźbiarskich, które można wiązać z działalnością twórcy Ukrzyżowania w poliptyku boguszyckim (sprawę tę omawia Tadeusz Dobrzeńcki w *Katalogu Wystawy Jubileuszowej z okazji stulecia Muzeum Narodowego w Warszawie*, Warszawa 1962, s. 31). Są to między innymi: krucyfik z tęczą w Boguszycach, krucyfik z elewacji wschodniej kościoła

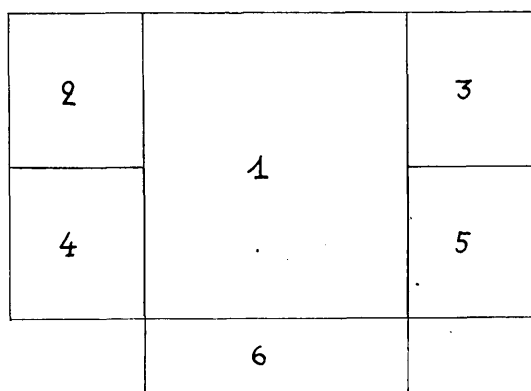
nylu polimeryzowanym w emulsji wodnej ewentualnie sprasowano na wosk. Przemalowania, zarówno z polichromii rzeźb jak i z kwater malowanych, usunięto mieszaniną rozpuszczalników — spirytusem z amoniakiem lub spirytusem; działanie ich przerywano terpentyną. Ze złota i srebra — mechanicznie (ryc. 15, 16). Spękania drewna wypełniono trocinami z poliocetanem winylu. Ubytki polichromii założono kitem kredowym z dodatkiem spoiwa białkowego. Punktowanie wykonano temperą na werniksie. Uzupełniono ubytki w złotych tłach, na ramach i maswerkach oraz wyzłocono. Całość zabezpieczono cienką warstwą pasty woskowej, odwrocie płaskorzeźby — minią.

Rzeźby św. Stanisława i św. Wojciecha. Rzeźby te stanowią zapewne fragment części środkowej większego, niegdyś istniejącego, zespołu ołtarzowego. Pęcherze położono przyklejając poliocetanem winylu polimeryzowanego w emulsji wodnej. Przemalowania z polichromii temperowej usunięto chemicznie, rozpuszczalnikami — spirytus, aceton, chloroform; ze złota i srebra — mechanicznie. Uzupełniono ubytki drewna. Ubytki polichromii zaskitowano kitem kredowym ze spoiwem białkowym oraz zapunktowano. Lico zabezpieczono przesmarowując pastą woskową odwrocie, zaimpregnowano werniksem.

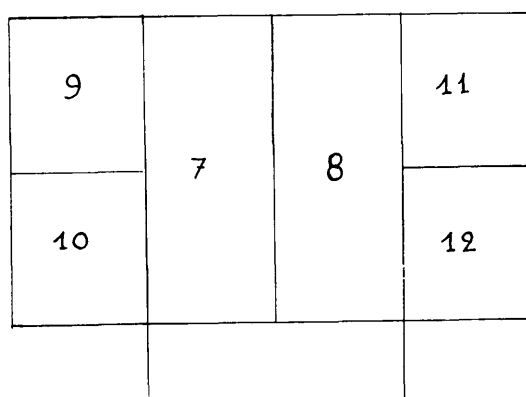
Obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Przemalowania z tempery usunięto rozpuszczalnikami, ze srebra — mechanicznie. Oryginalne malowidło zachowało się dość dobrze, drobne ubytki rozsiane były na całej powierzchni obrazu, większe na chuście, szatach Dzieciątki oraz w tle. Ubytki założono kitem kredowym z poliocetanem winylu polimeryzowanym w emulsji wodnej. Punktowanie wykonano techniką akwarelową pod werniksem, na werniksie korektę farbami żywicznymi. Odwrocie oczyszczono oraz sprasowano na wosk (ryc. 20). Lico posmarowano cienką warstwą pasty woskowej.

Ponieważ obraz ten otoczony był przez parafian specjalnym kultem, trudno byłoby w nowej postaci, po usunięciu przemalowań, bez srebrnej sułkienki i ram, umieścić go na dawnym miejscu. Wykonano więc kopię obrazu ze stanu przed kon-

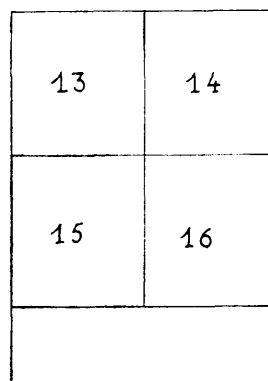
serwacją¹¹ i, po uzgodnieniu z użytkownikiem, umieszczono w miejsce oryginału w ołtarzu głównym, oryginał zaś na ścianie prezbiterium (ryc. 2').

Poliptyk Jana Jantasa, ołtarz otwarty: 1 — Ukrzyżowanie, 2 — Modlitwa w Ogrójcu, 3 — Biczowanie, 4 — Cierniem koronowanie, 5 — Ecce homo, 6 — Ostatnia Wieczerza

Poliptyk Jana Jantasa, pierwsza para skrzydeł zamknięta: 7, 8 — Zwiastowanie, 9 — Nawiedzenie, 10 — Adoracja Dzieciątki, 11 — Pokłon Trzech Króli, 12 — Obrzezanie

Poliptyk Jana Jantasa, ołtarz zamknięty: 13 — M. B. Bolesna, 14 — Chrystus Bolesny, 15 — Zdjęcie z krzyża, 16 — Złożenie do grobu

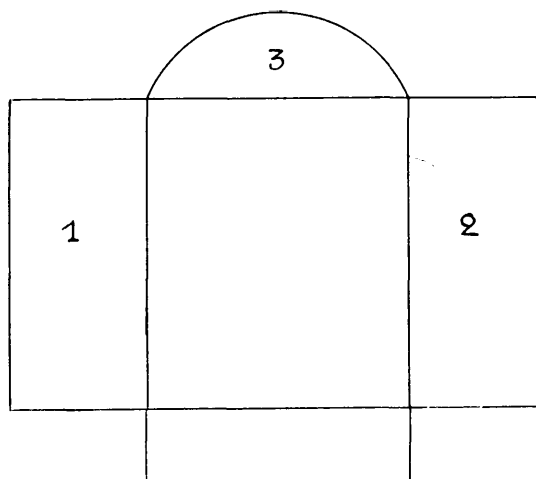
¹¹ Kopię wykonała art. kons. Maria Orthwein.

Polipytyk Jana Jantasa. Część środkowa polipytyku oraz predella wmontowane były w ołtarz boczny południowy przy tęczycy, skrzydła wewnętrzne płaskorzeźbione zestawione z częścią środkową tryptyku z Rodziną Marii i umieszczone były na ścianie w nawie północnej; skrzydła zewnętrzne, a właściwie skrzydło prawe i ocalała kwatera skrzydła lewego przechowywane były czasowo w zakrystii. Wymiary zasadniczych elementów polipytyku wynoszą: skrzynia środkowa — 189×154 cm; skrzydła wewnętrzne — $189 \times 76,5$ cm, skrzydła zewnętrzne — 187×77 cm, predella — 89×154 cm. Rzeźby części środkowej i kwater płaskorzeźbionych oraz predelli wykonane są w drewnie lipowym, polichromia temperowa na zaprawie kredowej (na rzeźbie Chrystusa ukrzyżowanego bez zaprawy). Złoto płatkowe na pulmencie. Rewersy skrzydeł wewnętrznych oraz awersy zewnętrznych malowane są temperą tłustą na zaprawie kredowej na desce lipowej, rewersy zewnętrznych — temperą chudą. Ramy skrzydeł są oryginalne, w szafie środkowej oryginalny zaplecek oraz glify, rama jest nowa.

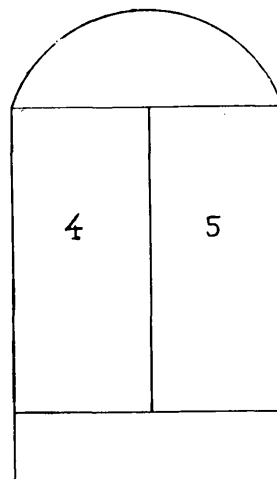
Ogólny stan zachowania obiektu określić można jako dobry. Osłabiona była konstrukcja szaf. Deski zaplecka szafy środkowej rozklejone na spoinach. Cały zaplecek wyklejony był grubą tkaniną chodnikową. Struktura drewna w całym ołtarzu zachowana dobrze, nie wykryto tak niebezpiecznych w tym wypadku ognisk pleśni, w niektórych partiach tylko zauważono ślady działania larw owadów. Deski skrzydeł wewnętrznych pęknięte były wzdłuż słoju na całej swej wysokości, kwatery awersu ustawione w niewłaściwej kolejności, znaczne ubytki w maswerkach kwater górnych skrzydeł płaskorzeźbionych oraz w części środkowej. Drobne ubytki drewna w partii rzeźbiarskiej (Chrystus ukrzyżowany, św. Jan, kwatera — Biczowanie i Cieraniem koronowanie) oraz dość znaczny ubytek w skrzydle prawym wewnętrznym (Archanioł Gabriel) przy dolnej krawędzi. Ze skrzydła lewego zewnętrznego zachowała się jedynie obcięta nieco od góry i lewej strony kwatera ze sceną Nawiedzenia na awersie i Vir dolorum na rewersie (ryc. 9).

Rzeźby części środkowej, skrzydeł i predelli oraz ramy pokryte były wieloma warstwami przemalowań olejnych (np. figura Chrystusa ukrzyżowanego — siedmioma). Kwatery malowane — grubą warstwą żółtego werniksu (pokost). W części środkowej polichromia najbardziej zniszczona była na rzeźbie Chrystusa, szczególnie w partiach głowy i piersi. W kwaterach skrzydeł bocznych i predelli ubytków było znacznie mniej. W partiach malowanych, największym zniszczeniom uległy rewersy skrzydeł wewnętrznych ze sceną Zwiastowania, gdzie szersze ubytki objęły partie dolne kompozycji oraz szaty postaci. W skrzydle prawym wewnętrznym najbardziej ucierpiała kwatera górna awersu — Pokłon Trzech Króli; w partii środkowej — szaty (ryc. 2). Podobne zniszczenia powstały na rewersach. W kwaterze skrzydła lewego zewnętrznego większy ubytek powstał na szacie Madonny z lewego boku

oraz na głowie, w partiach skroni. Rewersy skrzydła zewnętrznego i ocalałej kwatery lewego nie były przemalowane.

Tryptyk Mistra P.S.(?), ołtarz otwarty: 1 św. Piotr, 2 — św. Paweł, 3 — Męczeństwo św. Sebastiana

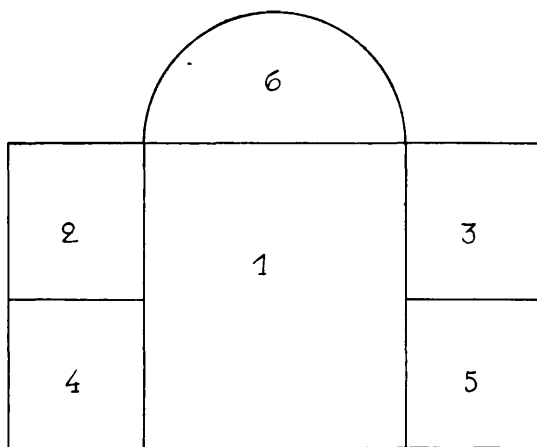

Tryptyk Mistra P.S.(?), ołtarz zamknięty: 4 — św. Jan Chrzyciel, 5 — św. Hieronim.

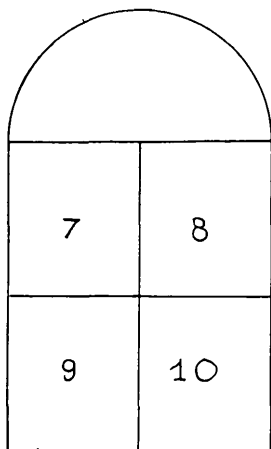
Skrzydła oraz zwieńczenie tryptyku Mistra P.S.(?). Zachowane skrzydła nie istniejącego dziś w całości tryptyku z przedstawieniem św. Piotra i Pawła na awersach, Hieronima i św. Jana Chrzyciela na rewersach oraz zwieńczenie ze sceną męczeństwa św. Sebastiana malowane są na deskach lipowych temperą tłustą na zaprawie kredowej, rewersy skrzydeł bezpośrednio na desce, bez podkładu, tło awersów oraz ramy — złoto płatkowe na pulmencie, srebro na miksjonie (zwieńczenie). Wymiary: skrzydła — $144 \times 46,5$ cm, zwieńczenie — 60×94 cm. Zwieńczenie wmontowane

było w szczyt ołtarza głównego, skrzydła zdobiły ściany naw. Predella nie zachowała się, z części środkowej ocalała jedynie rama, którą odnaleziono w czasie prac prowadzonych we wnętrzu kościoła. W ramę oprawiony był XVIII-wieczny obraz z przedstawieniem św. Mikołaja.

Drewno zachowało się dobrze, zauważono tylko nieliczne ślady działania larw kołatka i drobne uszkodzenia mechaniczne (dziury po gwoździach). Powierzchnię obrazów i ich rewersów pokrywała, podobnie jak w poprzednio omawianym ołtarzu, gruba warstwa ciemnego, barwionego werniksu, rozlanego szerokimi zaciekami, tworzącymi matową, nieprzezroczystą miej-

Tryptyk Mistrza I. S., ołtarz otwarty: 1 — Wielka Rodzina Marii, 2 — Ofiarowanie w świątyni, 3 — Ucieczka do Egiptu, 4 — Chrystus 12-letni w świątyni, 5 — Chrzest Chrystusa, 6 — Przemienienie Pańskie

Tryptyk Mistrza I. S., ołtarz zamknięty: 7 — Zwiastowanie Joachimowi (?), 8 — Pożegnanie Chrystusa z Marią, 9 — Wypędzenie przekupniów ze świątyni, 10 — wjazd do Jerozolimy

scami, powłokę deformującą całkowicie kompozycję kolorystyczną obrazów (ryc. 10, 11, 12). Ramy oraz tło złote na awersach przemalowane były farbą olejną oraz brązem ramiarskim. Ramy rewersów czernią. Na awersach oraz złoceniach powstały pęcherze oraz drobne ubytki. Na skutek zeschnięcia się drewna powiększyły się szpary między ramą a obrazami. Nieliczne ubytki polichromii rozmieszczone były w partii tła i przy krawędziach.

Tryptyk Mistrza I. S. Ołtarz ten wykonany jest w drewnie lipowym (elementy konstrukcyjne — sosna). Część środkowa — płaskorzeźba wypukła z przedstawieniem wielkiej Rodziny Marii posiada polichromię temperową (tempera tłusta) oraz złocenia i srebro laserowane. Podobnie też malowane są temperą tłustą na zaprawie kredowej awersy skrzydeł oraz zwieńczenie, rewersy — temperą tłustą bezpośrednio na desce. Ramy, tło i maswerki złożone. Drewno zachowało się dobrze; podobnie jak w poprzednich wypadkach zauważono jedynie nieliczne ślady działania larw szkodników. Ubytków w drewnie partii środkowej nie było. Całość w paru miejscach pęknięta, szczeliny spękań płytkie.

Płaskorzeźbę oraz ramy tryptyku pokrywała jedna warstwa przemalówki olejnej. Zwieńczenie oraz skrzydła, tak awersy jak i odwrocia, pomalowane były grubą warstwą barwionego werniksu. Drobne ubytki farb powstały przy krawędziach obrazów oraz na ramach. Ubytki polichromii w części środkowej zlokalizowane były w tle, za postaciami Marii i św. Anny, oraz na tronie.

Rzeźby św. Stanisława i św. Wojciecha. Są to rzeźby pełne, przyścienne, o wysokości 125 cm, wykonane w drewnie lipowym; polichromię mają temperową na zaprawie kredowej oraz złocenia i srebro laserowane. Obie rzeźby zdobiły bramki ołtarza głównego i tam też powróciły po zakończeniu prac konserwatorskich.

Drewno zachowało się bardzo dobrze. Ubytki: jedynie w postaci św. Stanisława brak palców prawej ręki oraz fragmentu rękawa. Rzeźby zostały całkowicie przemalowane jedną warstwą przemalowań olejnych. Nieliczne pęcherze.

Obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Obraz malowany jest na desce lipowej temperą tłustą na zaprawie kredowej, w tle srebro laserowane. Na odwrociu tempera chuda na cienkiej zaprawie z przedstawieniem drobnej postaci fundatora duchownego z herbem Nałęcz i monogramem S. G. oraz datą 1558. Wymiary 62 × 45 cm.

Stan drewna dobry, nieliczne ślady działania larw szkodników. Lico obrazu całkowicie przemalowane w granicach oryginalnej kompozycji. Całość przykryta próżniejszą barokową sukienką (ryc. 19).

mgr Maria Puciata
Pracownie Konserwacji Zabytków
Warszawa

TRAVAUX DE CONSERVATION DANS L'ÉGLISE PAROISSIALE EN BOIS À BOGUSZYCE PRÈS DE RAWA MAZOWIECKA

Les travaux de conservation dans l'église à Boguszyce comprenant les fragments décoratifs de l'autel provenant du XVIe siècle ont permis de compléter presque entièrement trois retables et de rétablir l'aspect primitif du tableau de la Vierge à l'Enfant.

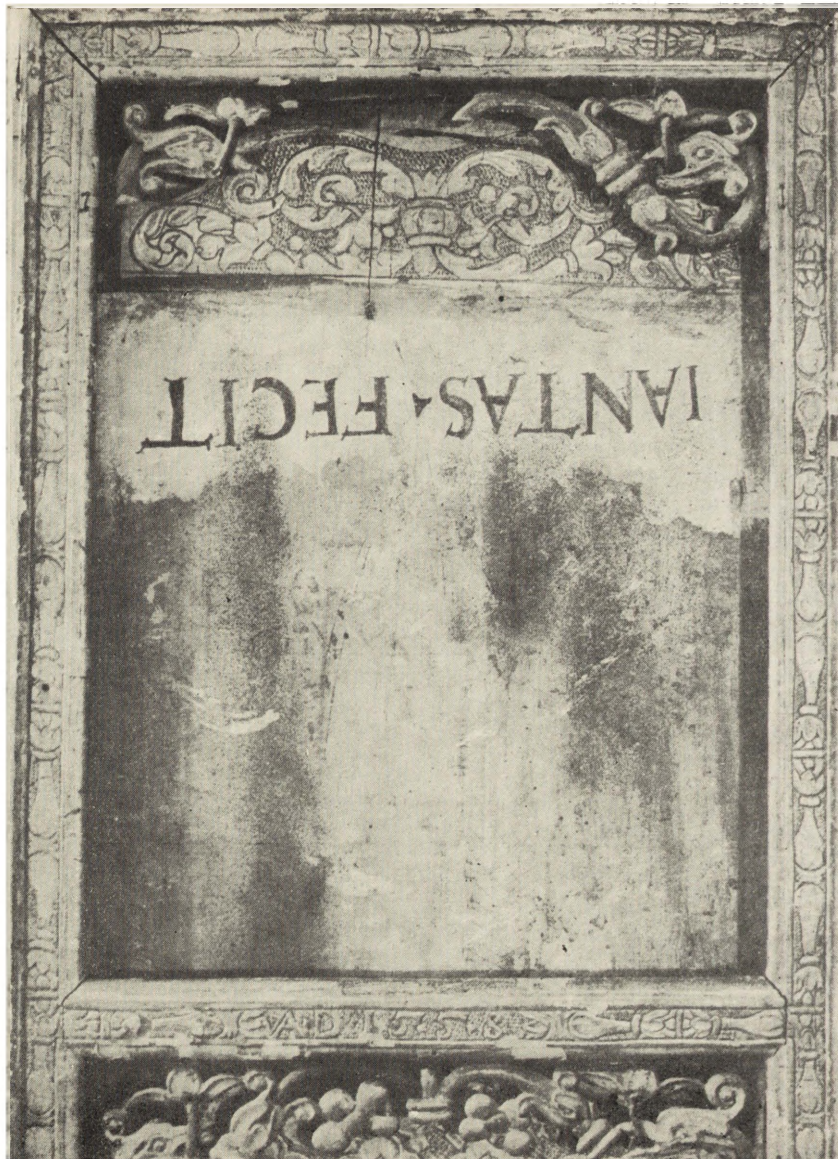
On a nettoyé les éléments particuliers du décor de leurs vernis vieillis, on a enlevé les couches de peintures postérieures, on a complété les parties de bois et de la préparation manquantes, des manques été retouché et la surface couverte par des couches protectrices de vernis et du cire.

Au cours de travaux de conservation on a découvert au dos du volet gauche intérieur du polyptique de Jan Jantas une inscription: Jantas fecit. Cette inscription est complétée par la date Anno 1558 se trouvant sur le volet droite. Dans la partie centrale

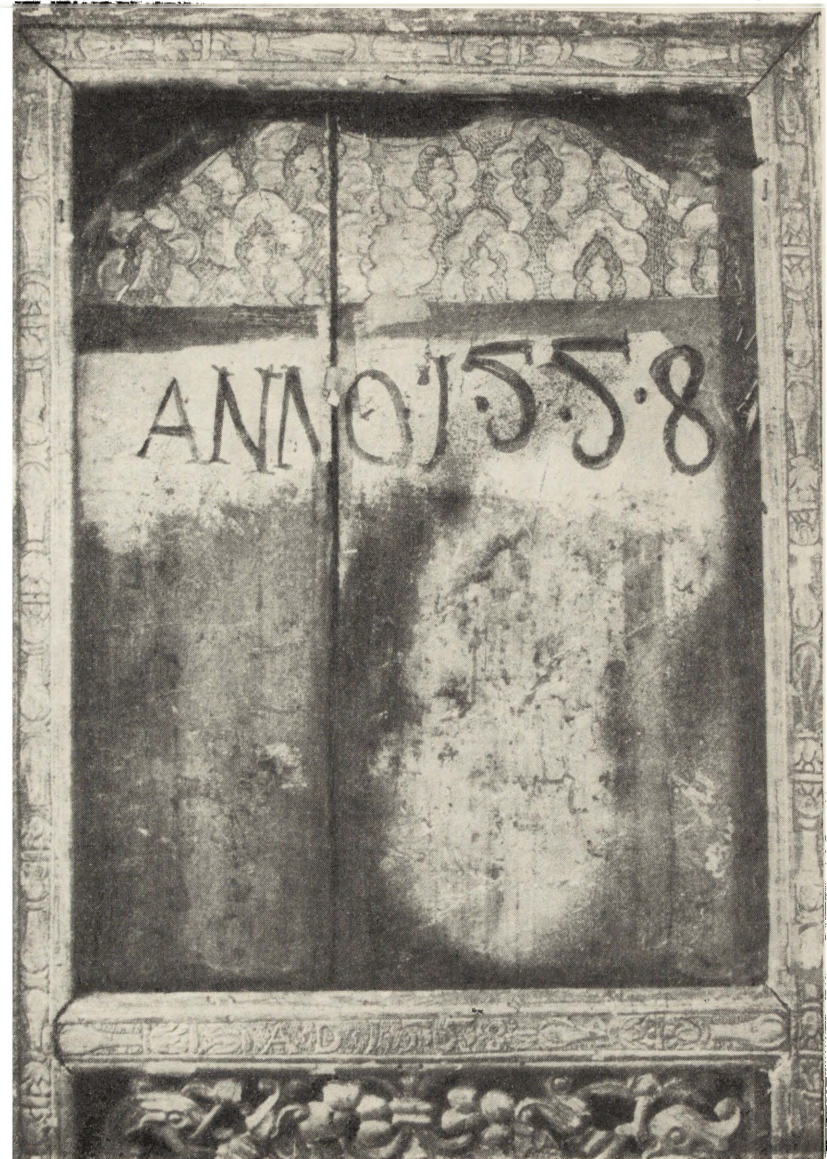
on a découvert une inscription partiellement effacée qu'on a déchiffré: Jantas fecit pictor warschoviensis Anno 1558. La même date 1558 fut retrouvée au dos de certaines sculptures et de certains listoux séparant les quartiers des volets particuliers.

A l'avant du volet droite du triptyque du Maître P. S., après avoir enlevé les saletés, on a déchiffré le monogramme P. S. lu jusqu'à présent comme I. S.

On a rétabli l'aspect primitif du tableau de la Vierge à l'Enfant. Ce tableau peint en 1558 sur une planche de tilleul a été entièrement repeint dans le contour de sa composition originale. A présent des couches postérieures ont été enlevées à la lessive et à l'alcool. L'original fut placé sur un mur du presbytère; sa place dans le retable a été prise par une copie exécutée avant la restauration du tableau.

Ryc. 4. Boguszyce, kościół parafialny, poliptyk Jana Jantasa, odkryta inskrypcja na skrzydle lewym wewnętrznym pod kwaterą górną

Ryc. 5. Boguszyce, kościół parafialny, poliptyk Jana Jantasa, odkryta inskrypcja na skrzydle prawym wewnętrznym pod kwaterą górną

Ryc. 6. Boguszyce, kościół parafialny, poliptyk Jana Jantasa, odkryta inskrypcja pod rzeźbą Matki Boskiej

Ryc. 7. Boguszyce, kościół parafialny, poliptyk Jana Jantasa, inskrypcja odkryta pod rzeźbą św. Jana

Ryc. 8. Boguszyce, kościół parafialny, poliptyk Jana Jantasa, skrzydło lewe zewnętrzne — awers po rekonstrukcji

Ryc. 9. Boguszyce, kościół parafialny, poliptyk Jana Jantasa, skrzydło lewe zewnętrzne — rewers po rekonstrukcji. Białą linią obwiedziony fragment oryginalny

Ryc. 10. Boguszyce, kościół parafialny, tryptyk Mistrza P.S.(?), zwieńczenie, stan w czasie usuwania werniksów

Ryc. 11. Boguszyce, kościół parafialny, tryptyk Mistrza P.S.(?), fragment awersu skrzydła lewego, stan przed konserwacją (fot. w świetle skośnym)

Ryc. 12. Boguszyce, kościół parafialny, tryptyk Mistrza P.S.(?), stan po konserwacji

Ryc. 13. Boguszyce, kościół parafialny, tryptyk Mi-
strza P.S.(?), skrzydło prawe z przedstawieniem św. Pa-
wła, data 1558 na awersie

14

15

Ryc. 14. Boguszyce, kościół parafialny, tryptyk Mi-
strza P.S.(?) skrzydło prawe z przedstawieniem św.
Pawła, sygnatura P. S. (?), na awersie

Ryc. 15. Boguszyce, kościół parafialny, tryptyk Mi-
strza I. S. rewers skrzydła lewego, stan w czasie usu-
wania werniksów

Ryc. 16. Boguszyce, kościół parafialny, tryptyk Mistrza I. S. ołtarz otwarty, stan po konserwacji

Ryc. 17. Boguszyce, kościół parafialny, tryptyk Mistrza I. S. sygnatura I. S. i data 1558 na kwaterze Chrystus nauczający w świątyni, awers skrzydła lewego, stan w czasie konserwacji

Ryc. 18. Boguszyce, kościół parafialny, obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, stan przed konserwacją

Ryc. 19. Boguszyce, kościół parafialny, Obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, fragment głowy, stan po zakitowaniu. Fotografia w podczerwieni uwydaczniająca rysunek pod warstwą oryginalnej polichromii

Ryc. 20. Boguszyce, kościół parafialny, obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem
stan po konserwacji

Ryc. 21. Boguszyce, kościół parafialny, obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem
odwroc.e, stan po konserwacji (wszystkie zdjęcia fot. PKZ)